

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ОБ'ЄМНО-ПРАГМАТИЧНЕ ЧЛЕНУВАННЯ ТЕКСТУ)

У статті охарактеризовано об'ємно-прагматичне членування та відмічено індивідуальні авторські особливості, які притаманні іспанській повоєнній прозі. Як засвідчили результати нашого дослідження в романах другої половини ХХ століття використовуються такі стилістичні особливості об'ємно-прагматичного членування, як абзаційний відступ в авторському мовленні, що дало змогу створити ефект уповільненого кадру, збільшуючи зображення, тим самим автор навмисно прагне сконцентрувати увагу читача саме на цьому відрізку роману, підкреслити важливий момент у житті головних героїв.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність вивчення лінгвостилістичних засобів зображення депресивного стану персонажів в іспанській повоєнній прозі (на матеріалі романів другої половини ХХ століття) визначається багатоплановістю вивчення художнього тексту сучасною лінгвостилістикою. У зв'язку з названою проблематикою депресивні тексти становлять значний інтерес для лінгвостилістичних досліджень на всіх рівнях мови (фонема, морфема, лексема, речення), що, в свою чергу, зумовило структурну організацію даного типу тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сучасні дослідження тексту, художнього тексту розглядалися такими вченими, як І. Р. Гальперін, Л. В. Щерба, В. А. Кухаренко та ін.

Проте в їх працях недостатню увагу приділено загальному аналізу художньої прози (роману). Членування як властивість прози отримало статус текстової категорії (І. Р. Гальперін), хоча саме це текстове явище традиційно вивчалось під різними кутами зору лінгвістами та літературознавцями. Саме тому нами було використаний комплексний структурний підхід у вивченні та аналізі депресивного тексту іспанської повоєнної прози.

Отже, нами було систематизовано й проаналізовано текст із точки зору структурної організації романів другої половини ХХ століття, розрізнено види членування за формальними ознаками виявлення в тексті та за різними ступенями їх участі в семантичному розгортанні змісту та за текстовими функціями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). До аналізу художньої прози залучено об'ємно-прагматичне членування, що ґрунтується на таких параметрах, котрі відображають формальні корелятори категорії членування:

- кількість сторінок;
- кількість частин тексту, відокремлених пробілами;
- кількість абзаців (всього в тексті на одну сторінку);
- середній об'єм абзаців (кількість рядків);
- кількість одиниць (всього в тексті на один абзац).

Метою статті є визначення лінгвостилістичних засобів структурної організації депресивного тексту шляхом встановлення його об'ємно-прагматичного членування і виявлення особливостей функціонування лінгвостилістичних засобів у створенні образів головних героїв іспанського повоєнного роману.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Своєрідність лінгвістичного підходу до дослідження структурної організації художньої прози виявляється на понятійно-категоріальному рівні: предметом розгляду являються категорії членування та зв'язність, максимально сполучені із зовнішньою стороною художньої прози, її лінійної організації.

Членування як властивість прози отримало статус текстової категорії у працях І. Р. Гальперіна, хоча саме це текстове явище традиційно вивчалось під різними кутами зору лінгвістами та літературознавцями. Визнаючи цілісність універсалів тексту, філологи, досліджуючи тексти, завжди виявляли цілісності різного роду компонентів, частин, елементів залежно від параметрів розглядання (структури сюжету, композиційного влаштування, типів розповідей, систем образів) [1: 57].

Подібне вивчення художньої прози (загалом, передбачає членування) відповідає як стратегії утворення тексту, так і стратегії розуміння. Автор тексту сприймає світ дійсності одночасно в його континуальності та структурності та прагне свої уявлення про влаштованість і організованість світу виразити в характері втілених в тексті епізодів, подій, фрагментів дійсності, тим самим усвідомлено (і в той же час несвідомо) відбираючи, вичленовуючи дещо суттєве, з його точки зору, для зображення. Психологія сприйняття художньої прози характеризується прагненням читача подолати лінійність тексту, виявити в його

організації важливі компоненти, частини, епізоди. Таким чином, категорія членування, з одного боку, має суб'єктивну природу, так як вона завжди інтенціональна (запрограмована автором) і екстенціональна (осягнута читачем). З іншого боку, вона об'єктивно обумовлена необхідністю відображення світу в його організованості та облаштованості. Членування тексту також напряму пов'язане з характером людського мислення, котре включає одночасно операції аналізу та синтезу отриманої інформації, взаємодоповнюючої одна одну, що також пояснює об'єктивну обумовленість цієї категорії.

На думку І. Р. Гальперіна можна виділити прагматичну та структурно-пізнавальну основи членування. Він підкреслював, що "членування тексту має двояку основу: окремо уявити читачу відрізки для того, щоб полегшити сприйняття повідомлення, і для того, щоб автор для себе уявив характер часового, просторового, образного, логічного та іншого зв'язку відрізків повідомлення. В першому випадку явно відчутна прагматична основа членування, в іншому – суб'єктивно-пізнавальна" [1: 57].

Наукове осмислення категорії членування пов'язане з виділенням в тексті на одній підставі структурних, формально виражених однотипних частин, компонентів. У своїх працях І. Р. Гальперін актуалізував думку про те, що: "Видається незаперечним той факт, що членування тексту – функція загального композиційного плану художньої прози, характер цього членування залежить від багатьох причин, серед яких не останню роль грає розмір частин і змістовно-факультативна інформація, а також прагматична установка творця тексту" [2: 51].

Засвідчуючи результати нашого дослідження найбільш важливим та важким під час виявлення частин тексту – дотриматися послідовності у класифікації основи, так як до зазначених нами раніше факторів членування додаються й графічне виділення частин, і композиційно-мовленнєва форма викладення, і вид змісту переданої інформації, і роль в семантичному розгортанні художньої прози.

Отже, розглядаючи художню прозу нами виділено два види членування тексту: об'ємно-прагматичне і контекстно-варіативне. Виходячи з цього ми можемо віднести до першого виду членування тексту томи, книги, частини, розділи, невеликі розділи, відбиття, абзаци та надфразові єдності. До другого виду можна віднести наступні форми мовотворчих актів:

- 1) мову автора: а) розповідь; б) опис; в) роздуми автора;
- 2) чужу мову: а) діалог (із вкрапленням авторських ремарок); б) цитация;
- 3) непряму мову [2: 52].

Аналізуючи таку класифікацію можна зробити висновки, що, по-перше, необхідно членувати текст на складні синтаксичні цілі (або надфразові єдності), виділити в особливу різновидність членування, так як при цьому враховується не тільки об'єм (розмір) частин та установка на увагу читача, але, передусім, внутрішній зміст та структурно-композиційний устрій. Таке членування можна визначити як структурно-смісловне. По-друге, варто розширити контекстно-варіативне членування, включивши в нього інші форми чужого мовлення: полілог, монолог, внутрішній монолог, внутрішній діалог. Спираючись на вищесказане ми можемо сказати, що схожість всіх трьох видів членування тексту – в їх суб'єктивно-об'єктивній природі, в обумовленості творчих задумів автора, а також в їх функціональному призначенні. Роздумуючи про два види членування тексту (об'ємно-прагматичний та контекстно-варіативний), І. Р. Гальперін виділив, що "вони переслідують одну й ту ж мету, але різними способами. В їх основі лежить членування об'єктивної дійсності на сприйняття нашою свідомістю, впорядковані та організовані відрізки. Безперервний континуум не дає можливості зупинитися на окремому, частковому та перешкоджає адекватному усвідомленню того, що відбувається. Необхідно "перевести дух". Тяжко собі уявити великий текст, який не був би розбитий на розділи, частини, та в якому не було б переключення форм викладення" [2: 61].

Отже, з аналізу зазначеного вище, онтологічна схожість видів членування тексту принципово розрізняється за формальними, ознаками свого виявлення в тексті, за різним ступенем їх участі в семантичному розгортанні змісту та за текстовими функціями.

На перший погляд об'ємно-прагматичне членування художньої прози максимально обумовлене механізмом сприйняття тексту читачем та прагненням автора спростити її: зовнішньо, графічно відділити частини одну від одної, позначити їх (том, розділ) виділити текстовий фрагмент, використовуючи абзацний відступ. Як зазначив І. Р. Гальперін, "розмір частини за звичай розраховується на здатність читача сприймати об'єм інформації "без втрат" [2: 51]. Але як би це було б тільки таке членування, то художні прози мали б зазвичай подібне об'ємно-прагматичне членування.

У той же час аналізуючи художні прози різних авторів нами охарактеризоване інше явище – унікальність об'ємно-прагматичного членування в ідіостилі різних авторів. Проаналізувавши декілька іспанських романів другої половини ХХ ст., ми дійшли висновку, що в тих романах, де цей вид членування використовувався максимально, і як результат текстова значимість кожної окремої фрази (чи двох-трьох фраз) підвищується за рахунок їх графічного виділення, висунення в якості самостійного абзацу. Подібна максимальна редукція абзацу до об'єму однієї фрази – явище достатньо характерне для художньої прози ХХ століття.

Так, у ряді текстових фрагментів Хуана Гойтісоло "Помста графа дона Хуліана" простежується графічна інтерпретація окремих фраз в якості самостійних абзаців, виділення їх крупним планом, що

уповільнює читання тексту та ускладнює його сприйняття, ніж полегшує, так як заставляє читача, щоб усвідомити текстову значущість, задуматися над значенням подібного виділення:

...: *y que tú te aproximas a ellos con simultánea (y opuesta) voluntad de exotismo y de ofreces(gratis) el distraído juego de colgarles una etiqueta*

Seis notables del Bronx

Diez peleteros de Chicago

un gentleman-farmer de Texas

una delegación de espeleólogos

dos críticos musicales de vanguardia

una pareja de recién divorciados

cinco viudas de guerra [3: 121]

...una mujer morena en el barrio latino o en Sain-Germain se confunde usted

buceando en su memoria, cerca, muy cerca de la diana:

con sonrisa de galán de cine español de los años cuarenta: estólido y tenaz

preparaba usted un documental

le repito que se confunde

no es usted reportero?

Perdóneme [3: 143].

Уважне читання текстів із подібним об'ємно-прагматичним членуванням дозволяє говорити про їх особливу інтонацію, мелодику, ритмічну організацію.

Розглянемо протилежний фрагмент тексту за своєю графічною інтерпретацією, для якого об'ємно-прагматичне членування не є актуальним, в якому немає зорового графічного виділення окремих текстових фрагментів. В ньому немає не тільки абзаців, відступів, але й зовсім не використовуються орфографічні знаки – показники внутрішнього фразового членування.

...vengativo Julián con las artes invulnerables de Bond fijarás la ofrenda en el unbral del sagrario en el instante precioso en que el grupo de turistas y el guía irrumpen detrás de ti y la laguna Estigia deviane un romántico lago subterráneo en donde una docena de uniformados Carontes interpretan... [4: 155].

Цей текст ще більш складніший для сприйняття, так що в даному випадку об'ємно-прагматичне членування в більшій ступені все ж таки обумовлено загальним творчим задумом художньої прози, її концептуальної основи, ніж наміром полегшити сприйняття тексту читачем. Саме таке членування не бере участі в семантичному розгортанні змісту, цю функцію виконує складне синтаксичне ціле. Саме тому в схожих випадках абзаци та складне синтаксичне ціле (ССЦ) зазвичай не співпадають за об'ємом: абзац може включати кілька ССЦ, і навпаки.

Також можемо актуалізувати увагу на тому, що при об'ємно-прагматичному членуванні використовують наступні параметри, котрі відображають формальні корелятори категорії членування: кількість сторінок; кількість частин тексту, відокремлених пробілами; кількість абзаців (всього в тексті на одні сторінку); середній об'єм абзаців (кількість рядків); кількість одиниць (всього в тексті на один абзац).

Пояснимо наше трактування понять "абзац" і "одиниця тексту". Абзац розуміється як явище композиційне, що позначає відрізок писемного мовлення від одного рядка до іншого [5: 63-64]. Під одиницею рівня об'ємно-прагматичного членування тексту розуміється друкований знак (головне слово, службове слово, вигук, знак пунктуації) від пробілу до пробілу. Включення в число одиниць тексту знаків пунктуації обумовлено тим, що будь-які формальні елементи мови в художньому тексті можуть володіти силою емоційного впливу на читача [6: 23], тобто грати свою роль у реалізації авторського задуму.

Дані, отримані у процесі дослідження об'ємно-прагматичного членування текстів, підсумовані нижче. Аналіз даних дає змогу охарактеризувати, що об'ємно-прагматичний тип членування тексту індивідуальний, він відображає ідіостиль й інтенцію автора в розгортанні семантичного простору тексту. Однак поряд з індивідуальними особливостями виявилось можливим виділити деякі загальні, типові для всіх художніх проз риси, співвідносні з основними параметрами роману. Як основний висновок, що відображає особливості об'ємно-прагматичного членування, можлива побудова моделі поверхневої структури середньостатистичного роману як матриці його формальних корелятив:

- кількість сторінок у тексті = 272 (найбільший обсяг = 300, найменший = 227);
- кількість абзаців у тексті = 2882 (найбільша кількість = 1427, найменша = 37);
- кількість абзаців на одну сторінку у тексті = 10 (найбільша кількість = 5, найменша = 1);
- кількість одиниць у тексті на один розділ = 1089 (найбільша кількість = 700, найменша = 188);
- кількість одиниць в абзаци = 133 (найбільша кількість = 120, найменша = 5);
- кількість рядків на 1 сторінку = 44 (найбільша кількість = 25, найменша = 5) [3; 4; 7].

Таким чином, об'ємно-прагматичне членування тексту не є довільним. З одного боку, воно підпорядковане основним параметрам художньої прози, з іншого боку, воно обумовлене задумом автора. Якщо перенести цей висновок у площину розуміння тексту як його індивідуального пізнання читачем, стає очевидним, що формальні кореляти об'ємно-прагматичного членування тексту, передусім, такий

універсальний корелят, як абзац – співвідносяться з першим, поверхневим рівнем пізнання – рівнем сприйняття тексту.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, об'ємно-прагматичне членування, сприйняте первинно як чисто формальне та зовнішнє виділення текстових фрагментів графічними засобами, змістовно, концептуально та стилістично обумовлено.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в застосуванні запропонованого аналізу художньої прози (роману). Дотепер аналізували драматургічні, комічні твори, п'єси, короткі оповіді, статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальперин И. Р. Системность контекстно-вариативных форм членения текста / И. Р. Гальперин // Русский язык : Текст как целое и компоненты текста. – Москва, 1982. – 57 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : КомКнига, 1981. – 51 с.
3. Goytisolo Juan. Reivindi cación delconde don Julián / Juan Goytisolo. – Madrid : Cátedra, 1985. – 99 p.
4. Camilo José Cela. La colmena / Camilo José Cela. – Madrid (España) : Edición catedra, 1955. – 79 p.
5. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 27 с.
6. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1988. – С. 63–64.
7. De Lera A. M. Las últimas banderas / A. M. De Lera. – Barcelona (España) : Planeta, 1967. – 55 p.
8. Домашнев А. Интерпретация художественного текста / Домашнев А., Шишкина И., Гончарова М. – М. : Просвещение, 1989. – 2 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gal'perin I. R. Sistemnost' kontekstno-variativnykh form chleneniia teksta [Consistency of the Context-Variable Forms of the Text Division] / I. R. Gal'perin // Russkii yazyk : Tekst kak tseloe i komponenty teksta [Russian Language : Text as the Integral and Text Components]. – Moskva, 1982. – 57 s.
2. Gal'perin I. R. Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniia [Text as the Object of the Linguistic Study] / I. R. Gal'perin. – M. : KomKniga, 1981. – 51 S.
3. Goytisolo Juan. Reivindi cación delconde don Julián / Juan Goytisolo. – Madrid : Cátedra, 1985. – 99 p.
4. Camilo José Cela. La colmena / Camilo José Cela. – Madrid (España) : Edición catedra, 1955. – 79 p.
5. Akhmanova O. S. Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of Linguistic Terms] / O. S. Akhmanova. – M. : Sovetskaia entsiklopediia, 1969. – 27 s.
6. Kukhareno V. A. Interpretatsiia teksta [Text Interpretation] / V. A. Kukhareno. – [2-e izd.]. – M. : Prosveshchenie, 1988. – S. 63–64.
7. De Lera A. M. Las últimas banderas / A. M. De Lera. – Barcelona (España) : Planeta, 1967. – 55 p.
8. Domashnev A. I. Interpretatsiia khudozhestvennogo teksta [Fiction Interpretation] / Domashnev A., Shishkina I., Goncharova. – M. : Prosveshchenie, 1989. – 2 s.

Матеріал надійшов до редакції 11.06. 2013 р.

Bosa V. P. Структурная организация художественной прозы второй половины ХХ века (объемно-прагматическое членение текста).

В статье охарактеризовано объемно-прагматическое членение и отмечены индивидуальные авторские особенности, присущие испанской послевоенной прозе. Как показали результаты исследования, в романах второй половины ХХ века используются такие стилистические особенности объемно-прагматического членения, как абзацный отступ в авторской речи, что позволило создать эффект замедленного кадра, тем самым автор намеренно стремится сконцентрировать внимание читателя именно на этом отрезке романа, подчеркнуть важный момент в жизни главных героев.

Bosa V. P. The Structural Organization of the Artistic Prose of the Second Half of the XX Century (the Volume-Pragmatic Division of the Text).

The article characterizes the pragmatic space-division and marks individual characteristics that are inherent to the Spanish post-war prose. The results of our study in the novels of the second half of the XX century justify the following stylistic features of the pragmatic space-division as the indentation in the author's speech, which has helped to create the effect of delayed frames, increasing the image, thus the author deliberately seeks to focus the reader on this segment of the novel, emphasize an important point in the protagonists' lives.